

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.10.12>

УДК 339.09:349. 2

О. Л. Тімченко,

*к. е. н., доцент кафедри глобальної економіки, Національний університет
біоресурсів і природокористування України*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9221-078X>

А. А. Михайлюк,

*студентка 3 курсу спеціальність 051 «Економіка», Національний університет
біоресурсів і природокористування України*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0642-198X>

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

O. Timchenko,

PhD in Economics, Associate Professor,

*Associate Professor of the Department of the Global Economy,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

A. Mykhailiuk,

*3rd year student, specialty 051 "Economics",
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

EXPORT POTENTIAL OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

У статті досліджено стан аграрного експорту в умовах воєнного стану. Методи дослідження включають систематизацію та узагальнення досліджень вчених щодо стану аграрного сектору України, огляд тенденцій експорту аграрної продукції. З метою розкриття експортного потенціалу використано статистичні методи узагальнення умов і факторів виробництва, логістики, збуту. Застосовано графічне і табличне відображення одержаних результатів дослідження. Визначено, що формування експортного потенціалу аграрного сектору України залежить від внутрішніх і зовнішніх чинників та визначається станом міжнародної торгівлі. Попри спад у перші місяці війни, аграрний експорт вирівняв свої позиції, станом на серпень 2023 року надходження від аграрного експорту України склали 13,05 \$ млрд, що на 17 % більше періоду 2022 року. Найбільш ємна ніша продукції рослинного походження, зокрема зернових, зернобобових 55% (7,23 \$ млрд), зростання якої складає 23,8% проти 2022 року. Стійкому зростанню експорту сприяли ряд факторів, насамперед нагромаджений потенціал аграрного сектору, зважена державна політика протекціонізму, а також допомога зарубіжних партнерів України. Встановлено, що експортний потенціал залежить також від рівня внутрішньої забезпеченості продовольством загалом та за окремими його групами та проаналізовано стан забезпечення України основними видами продовольства. Новизною дослідження є уточнення методичних підходів до визначення експортного потенціалу, приведення його умовних розрахунків, визначення вектору розвитку в умовах воєнного стану. Під експортним потенціалом слід розуміти здатність аграрних корпорацій, агротрейдерів, держави та інших агентів ринку формувати, виявляти, реалізовувати і відтворювати конкурентні переваги на світовому ринку стосовно експорту аграрної сировини та продукції. Приведено окремі показники оцінки експортного потенціалу Обсягом, структурою, інвестиціями, регулюванням, потенціалом корпорацій та діяльності, оцінкою конкурентних переваг. Висновки дослідження можуть бути корисні для розробки державних програм підтримки експорту аграрної продукції, формування політики підтримки

агровиробників, аналізі можливостей аграрних корпорацій щодо нарощування експортного потенціалу.

The article examines the state of agricultural exports under martial law. Research methods include systematization and generalization of scientists' research on the state of the agricultural sector of Ukraine, a review of trends in the export of agricultural products. In order to unlock the export potential, statistical methods were used to generalize the conditions and factors of production, logistics, and sales. Graphic and tabular display of the obtained research results is used. It has been established that the formation of the export potential of the agricultural sector of Ukraine depends on internal and external factors and is determined by the state of international trade. Despite the decline in the first months of the war, agricultural exports leveled out their positions; as of August 2023, revenues from Ukrainian agricultural exports amounted to \$13.05 billion, which is 17% more than the period in 2022. The most capacious niche of products of plant origin, including grains and legumes 55% (\$7.23 billion), the growth of which is 23.8% compared to 2022. A number of factors contributed to the sustainable growth of exports, primarily the accumulated potential of the agricultural sector, the balanced state policy of protectionism, as well as the assistance of Ukraine's foreign partners. It has been established that export potential depends on the level of domestic food supply in general and for its individual groups, and the state of Ukraine's provision of basic types of food has been analyzed. The novelty of the research is the clarification of methodological approaches to determining export potential, the presentation of its conditional calculations, and the determination of the vector of development in conditions of martial law. Export potential should be understood as the ability of agricultural corporations, agricultural traders, the state and other market agents to form, identify, implement and reproduce competitive advantages in the global market for the export of agricultural raw materials and products. Separate indicators for assessing export potential by volume, structure, investments, regulation, potential of corporations and activities, and assessment of competitive advantages are presented.

The findings of the study may be useful for the development of government programs to support the export of agricultural products, the formation of policies to support agricultural producers, and the analysis of the capabilities of agricultural corporations to increase export potential.

Ключові слова: міжнародна торгівля, потенціал аграрного сектору, відбудова економіки, державне регулювання

Keywords: international trade, the potential of the agricultural sector, reconstruction of the economy, state regulation

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аграрний сектор України за роки незалежності зумів зайняти досить вагому нішу у глобальній продовольчій системі. Зокрема, у передвоєнні роки він демонстрував високі позиції у рейтингах світового експорту продовольства. Завдяки цьому Україна, починаючи з 2014 року, незмінно входить в десятку світових лідерів за експортом основної продукції рослинництва, а у довоєнному 21/22 маркетинговому році (МР) посіла друге місце у світі за експортом зернових (57,2 млн т), одразу після США.

Експортний потенціал аграрного сектору економіки України відіграє особливу роль і в період воєнного стану, Україна утримує лідерські позиції, попри величезні труднощі. За даними Державної служби статистики [5], у січні–липні 2023 р. загальний експорт товарів склав 21,794 млрд дол. США (85,3% порівняно із січнем–липнем 2022р.) з партнерами із 225 країн світу. У структурі експортної виручки аграрний сектор отримав 13,05 млрд дол. США, або 59,87%. Завдяки своїй приналежності до базових системоформуючих секторів економіки, Аграрний сектор працює на відновлення ВВП, забезпечує країну валютою та виконує свої міжнародні зобов'язання щодо поставок продовольства. Тому дослідження щодо його експортного потенціалу є особливо актуальними і затребуваними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стан та напрями розвитку аграрного експорту України розкрито вітчизняними вченими: Банчук-Петросова О., Ковальський М. [1], Батюк Р. [2], Бочко О., Гринкевич С. [3], Дяченко О., Галицький, О., Хиленко Ю. [6], Злидник М. [7], Карасьова Н. [8], Наумов М., Рибак Г. [10], Орел В., Макода С., Хань Сіньмень [10], Пілько А., Хоробчук О., Дедерчук О. М. [12], Пугачов М. [13], Скопенко Н. [14], Урба С. [17] Школьний О. [18] та ін.

Зокрема узагальнюється, що «ескалація експортного потенціалу підприємств агропродовольчої сфери має вирішальне значення у зв'язку з можливостями збільшення валютних надходжень, а також необхідністю фінансування імпорту стратегічних ресурсів, розв'язання питань забезпечення позитивного сальдо платіжного балансу країни, вирішення проблеми зменшення тиску зовнішньої заборгованості та створення нових робочих місць» [18, с. 256].

Дослідники також зазначають, що дослідження експортного потенціалу відбувається фрагментарно, без одночасної прив'язки до виробництва, внутрішньоекономічної діяльності та імпорту, до якісних змін, що відбулися в системі зовнішньоекономічної діяльності на макро-, мезо, та мікрорівні [7, с. 23]. Також є тенденція, що у публікаціях недостатньо уваги приділено основним засадам розвитку потенціалу експортоорієнтованого виробництва. Залишаються не до кінця висвітленими деякі сторони проблеми аграрного експорту, його особливості під час воєнного стану, який досить нестабільний та мінливий. Ці проблеми вимагають наукового узагальнення.

Метою дослідження є висвітлення питань стимулювання нарощування експортного потенціалу аграрних підприємств в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експортний потенціал як економічне явище вимагає системних досліджень, адже це сфера діяльності є особливо важливою у визначенні місця та ролі держави та/чи галузей у глобальному світі й позиціонує їх як гравців міжнародного ринку. Проте однозначного трактування на рівні нормативного поля та методики його

визначення досі не сформовано. Огляд досліджень із зазначеної проблеми дозволяє сформуванати основні підходи до визначення даної категорії (табл. 1).

Таблиця 1. Підходи до визначення категорії «експортний потенціал»

Підходи	Трактування експортного потенціалу
Ієрархічний	складається з внутрішнього потенціалу та зовнішнього. Внутрішній експортний потенціал включає в себе сукупність ресурсів, необхідних для виробництва продукції на експорт (природні, трудові, матеріальні, фінансові, інформаційні). Зовнішній залежить від державного регулювання та міжнародних угод
Системний	як складова виробничого чи економічного потенціалу, що підпорядкована реалізації цілей національної економіки, а також як складова системи зовнішньоекономічних зв'язків
Ресурсний	здатність або можливості використовувати ресурси у структурі міжнародних коопераційних зв'язків.
Результативний	розглядається крізь призму здатності національної економіки виробляти обсяг товарів і послуг, що можуть бути реалізовані на світовому ринку з максимальною вигодою
Ринковий	виступає основою визначення економічної потужності країни, здатної виявляти і відтворювати свої конкурентні переваги на світовому ринку
Адаптаційний	здатність економіки, пристосуватися до умов зовнішнього середовища, що постійно змінюються під впливом розвитку суспільства, глобалізаційних та інтеграційних викликів

Джерело: систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [3; 7; 8; 12; 18].

Вчені зазначають, що «під експортним потенціалом підприємства розуміється сукупна здатність підприємства, виходячи з його виробничо-економічних можливостей, здійснювати збут продукції за кордон, залучати прямі іноземні інвестиції та брати участь у міжнародних спільних виробничих процесах. Експортний потенціал є частиною економічного потенціалу підприємства, який перебуває у взаємодії і взаємозалежності з усіма іншими видами потенціалу, якими володіє підприємство» [7, с. 49].

Також визначають експортний потенціал «як складову виробничого чи економічного потенціалу, що підпорядкована реалізації цілей національної економіки та є складовою системи зовнішньоекономічних зв'язків» [6, с. 85]. Зазначають, що «експортний потенціал представляє собою складну динамічну систему, що включає природо-ресурсну, виробничу, фінансову, інвестиційну, організаційно-технічну, маркетингову, соціально-культурну, інфраструктурну, науково-інноваційну складові, які в комплексі здатні створити умови для

розвитку регіональної соціо-еколого-економічної системи, через забезпечення відповідних регіональним можливостям та попиту на зовнішніх ринках темпів конкурентоспроможного експортоорієнтованого виробництва товарів та надання послуг» [12, с. 22].

Виходячи з зазначеного, у проєкції на наш об'єкт дослідження, визначення експортного потенціалу може бути зведеним до здатності аграрних корпорацій, агротрейдерів, держави та інших агентів ринку формувати, виявляти, реалізовувати і відтворювати конкурентні переваги на світовому ринку стосовно експорту аграрної сировини та продукції.

Щодо практичної реалізації експортного потенціалу, то він визначається станом міжнародної торгівлі. Порівняння аграрного експорту воєнного періоду з попереднім свідчить, що попри спад у перші місяці війни, він вирівняв свої позиції і продовжує розвиватись. З початку 2023 року станом на серпень надходження від аграрного експорту України склали 13,05 \$ млрд, що на 17 % більше періоду 2022 року. Так, найбільш ємна ніша агроекспорту щодо продукції рослинного походження, зокрема зернових, зернобобових 55% (7,23 \$ млрд), зростання якої складає 23,8% проти 2022 року.

Експорт жирів і олії рослинного та тваринного походження за цей період склав 3,3 \$ млрд або 25,3% експорту агропродукції, на 4,4% більше, ніж у структурі 2022 р. Із готових продуктів було експортовано продукції на 1,7 \$ млрд, що становить 13% аграрного експорту 2023 року, на 29,4% вище рівня 2022 року. Продукції галузі тваринництва було експортовано на суму 0,8 \$ млрд, що майже відповідає рівневі 2022 року. Такого стану вдалося досягти завдяки продуманій політиці уряду, а також за допомогою зарубіжних партнерів України, які сприяють налагодженню логістики та розширенню ринків збуту продукції з України. Індеси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами в 2023 році приведено у табл. 2.

Таблиця 2. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами в липні 2023 року, %

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	Індекс фізичного обсягу (Ласпейреса)		Індекс цін (Пааше)		Індекс умов торгівлі	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	кількісний	ціновий
Усього	96,5	107,6	85,1	104,5	89,6	81,4
01 живі тварини	65,5	96,5	90,1	112,3	67,9	80,3
02 м'ясо	91,5	50,9	90,7	107,1	179,8	84,7
03 риба і ракоподібні	88,2	126,8	110,3	111,1	69,6	99,3
04 молоко	85,8	86,2	81,2	109,5	99,5	74,2
05 інші продукти	91,8	53,3	100,1	187,6	172,2	53,3
06 рослини	99,7	53,7	109,1	115,8	185,8	94,3
07 овочі	87,2	45,4	93,1	154,6	191,9	60,2
08 їстівні плоди та горіхи	95,3	128,6	92,5	109,2	74,1	84,7
09 кава, чай	60,1	87,6	109,0	113,3	68,6	96,2
10 зернові культури	134,0	40,3	71,6	88,9	332,3	80,6
11 борошно	98,7	28,2	83,2	103,2	350,0	80,6
12 насіння олійних	58,8	110,0	71,8	107,5	53,4	66,8
13 шелак природний	48,5	78,2	117,7	138,9	62,0	84,8
14 рослинні матеріали	239,6	281,9	84,2	126,9	85,0	66,3
15 жири та олії	176,0	138,6	62,6	76,4	127,0	81,9
16 продукти з м'яса, риби	119,0	133,6	95,5	137,8	89,0	69,3
17 цукор	70,4	102,3	111,8	142,0	68,8	78,7
18 какао	117,9	101,2	120,9	130,2	116,5	92,9
19 готові продукти із зерна	101,9	92,7	109,1	119,9	109,9	91,0
20 переробка овочів	34,7	101,2	108,4	117,0	34,2	92,6
21 різні харчові продукти	126,8	83,3	123,0	124,2	152,2	99,0
22 напої	160,6	116,6	122,6	126,0	137,7	97,3
23 відходи	170,4	84,6	105,0	117,1	201,4	89,7
24 тютюн	24,1	57,2	144,5	123,7	42,2	116,9

Джерело: сформовано на основі [5].

Ряд експертів [16] рекомендують уряду стимулювати прибутковість галузі та, зокрема, експорт аграрної продукції, який приносить державі найбільші валютні надходження, гарантують продовольчу безпеку у світі. Для порівняння приведена динаміка цих же показників у довоєнний період, 2021 рік (рис. 1).

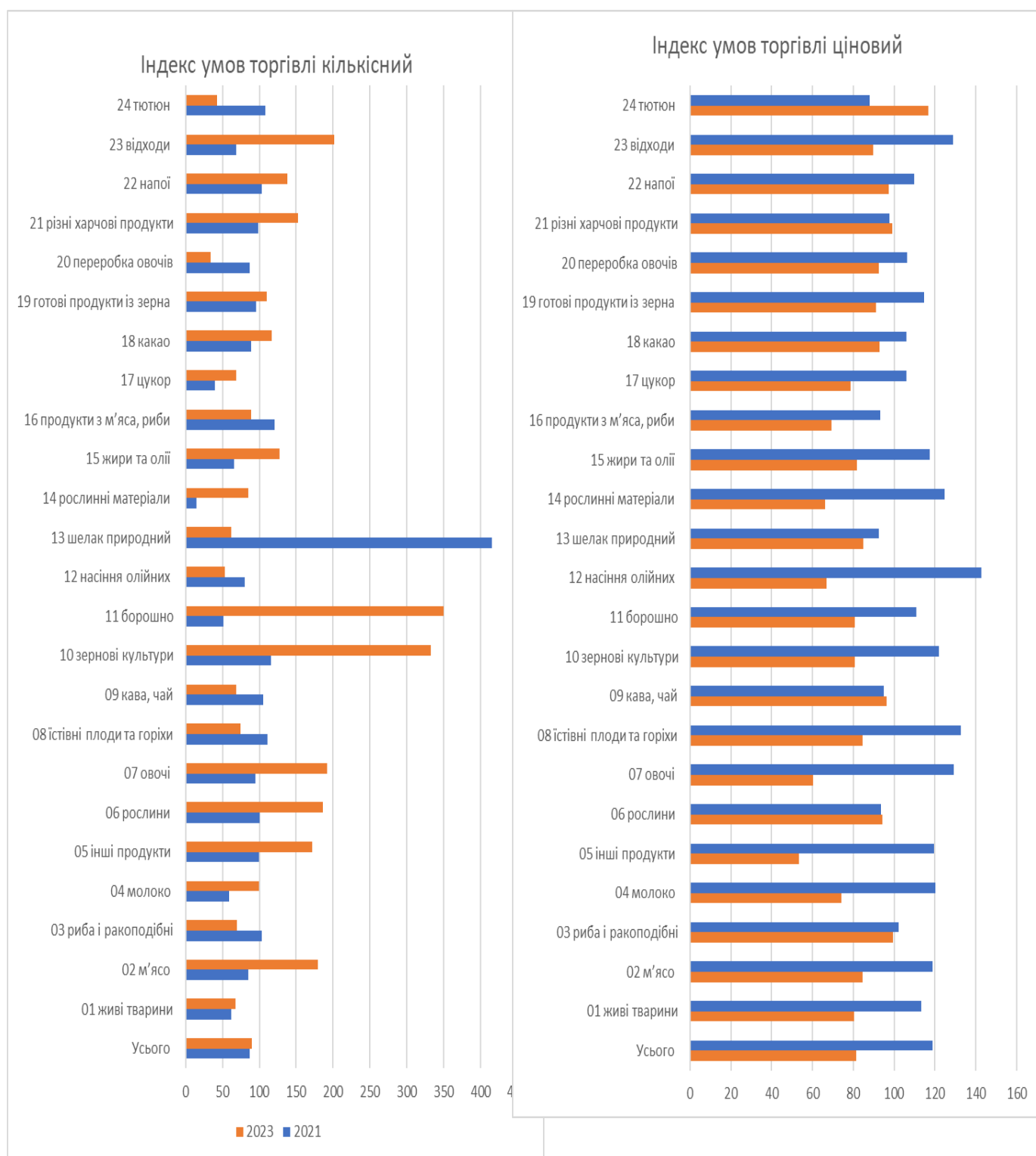

Рис. 1. Індеси умов зовнішньої торгівлі України за групою продовольчих товарів у 2021 та 2023 рр., %

Джерело: сформовано на основі [5].

Стійкому зростанню експорту сприяли ряд факторів, насамперед нагромаджений потенціал аграрного сектору, зважена державна політика

протекціонізму, а також допомога зарубіжних партнерів України, що в сукупності переважили значні втрати внаслідок війни.

Насамперед основою експортного потенціалу є стан виробництва та вихід продукції, умови її логістики, зберігання, доведення до кондицій. Що стосується виробництва, то в 2022 році у порівнянні з 2021 роком спад все ж таки відбувся (рис. 2). Це спричинено порушенням технологічних циклів, нестачею фінансування, втратою виробничих потужностей і людського капіталу тощо. Так, індекс сільськогосподарської продукції у 2022 році склав лише 75% рівня 2023 року, тоді як у 2021 році він був на рівні 116,4% попереднього 2020 року.

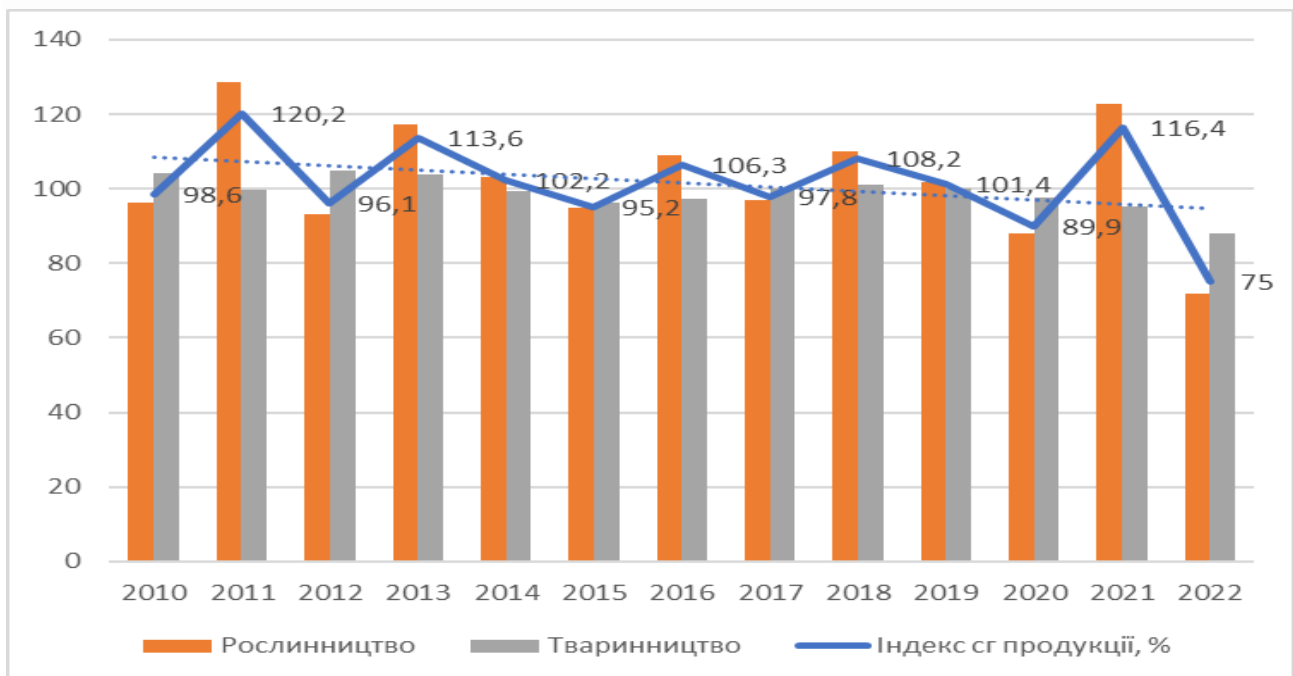

Рис. 2. Індекс сільськогосподарської продукції України, у постійних цінах 2016р.; % до попереднього року

Джерело: сформовано на основі [5].

Експортний потенціал залежить також від рівня внутрішньої забезпеченості продовольством загалом та за окремими його групами. Стан забезпечення України основними видами продовольства у 2020 році приведено на рис. 3.

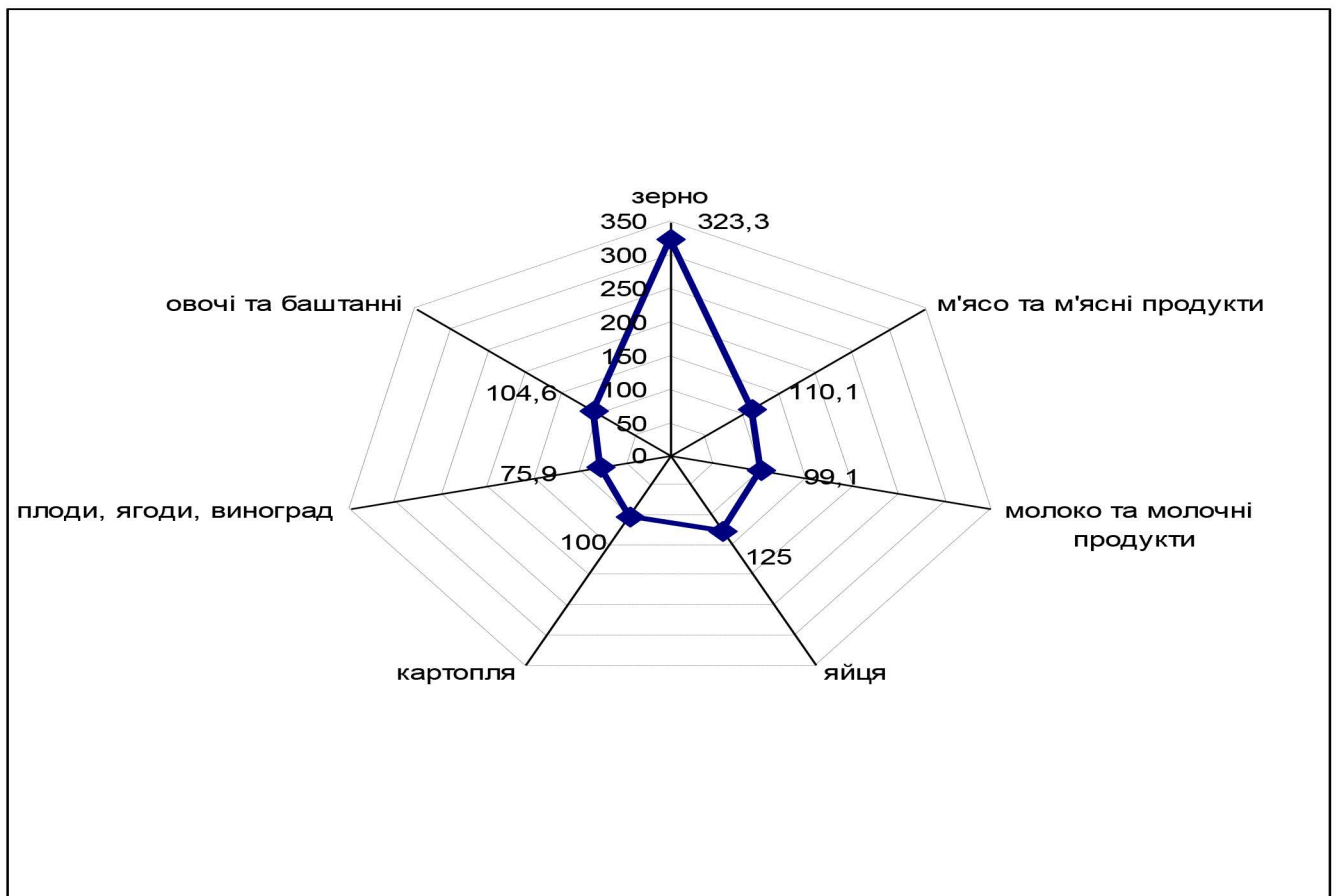

Рис. 3. Рівень забезпечення України основними видами продовольства у 2020 році, %

Джерело: сформовано на основі [5].

Таким чином можна зауважити, що аграрний сектор навіть в умовах воєнного стану має значний експортний потенціал. Найбільша частка у структурі експорту належить зерновим [16], а оскільки їх виробляється значно більше потреб споживання, то експерти вважають, що навіть за умов що вквалися, забезпечити сто мільйонів тон експорту зернових цілком реально. За наявності фінансових ресурсів, ринку землі, прозорих умов для ведення бізнесу, елеваторної та портової інфраструктури Україна може в найближчому майбутньому вийти на такі результати.

Критерії ефективності зовнішньоекономічної політики є предметом дискусій серед економістів. Зокрема вважається, що «в управлінні таким складним економічним суб'єктом, як експортний потенціал підприємства, необхідний найбільш комплексний облік множинних показників

макроекспортного потенціалу мезо- та мікрорівня, дія яких зумовлена впливом як зовнішнього середовища підприємства так і внутрішнім станом підприємства» [3, с. 48]. Зазначається також, що «методичні прийоми оцінки рівня державного регулювання розвитку експортного потенціалу регіону мають на меті порівняння рівнів перспективного розвитку потенціалу регіонів та виявлення його кількісної оцінки. Перспективний рівень розвитку експортного потенціалу визначається різною кількістю показників (від 14 і більше)» [1, с. 26]. Дослідники вважають, що «основними чинниками успіху стимулювання експорту та розвитку експортних ринків можуть стати регуляторні заходи та відповідні економічні засоби. Зовнішньоторговельна політика має відображати інтереси національних товаровиробників і споживачів. Оптимальний розподіл продовольства між окремими маркетинговими сегментами може бути передумовою збільшення прибутків виробників продукції сільського господарства» [18, с. 259-261]. Окремі підходи до оцінки ефективності приведено у табл. 3.

Таблиця 3. Окремі показники оцінки експортного потенціалу

Напрями оцінки	Зміст напрямку
Обсяг	Абсолютний та відносний: величина зовнішньоторговельного обороту, на душу населення; питома вага сектору
Структура	частка галузі у зовнішньоторговельному обороті та експорті країни
Інвестиції	обсяг та частка у загальному обсязі іноземних інвестицій, залучених у країну, а також частка іноземних інвестицій у загальному обсязі капітальних вкладень агросектору
Регулювання	загальні зовнішні фактори, що впливають на експортний потенціал агропромислових підприємств (НТП, політичні фактори, ситуація на світових ринках, державне регулювання та міжнародні організації
Потенціал корпорацій	фактори, що безпосередньо впливають на експортний потенціал конкретного підприємства: клієнти, конкуренти, національне державне регулювання та підтримка національних експортерів, постачальники імпорتنих комплектуючих, партнери міжнародної промислової кооперації, інфраструктура
Потенціал діяльності	чинники формування експортного потенціалу конкретних промислових підприємств: наявність сучасного обладнання, наявність інноваційної продукції, участь у міжнародних спільних промислових процесах, наявність імпорتنих комплектуючих і комплектуючих для виробництва експортної продукції, фінансовий потенціал

Продовження таблиці 3.

Напрями оцінки	Зміст напрямку
Оцінка конкурентних переваг	насиченість ринку аналогічними товарами та послугами, оцінка переваг за структурою: внутрішні; зовнішні; стратегічні; поточні. Використання методів оцінки розподіл парето, критерій Калдора та ін.
Логістика	інноваційні логістичні технології дозволяють забезпечити високий рівень конкуренції, точність і деталізацію ринкової інформації, а також доступ до ринків виробників і торгівців, які географічно віддалені й не мають достатньої маркетингової сили

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [1; 3; 4; 8; 17; 18].

Таким чином, методика оцінки експортного потенціалу може зводитись до відповідного аналізу за блоками: напрями оцінки, обсяг, структура, інвестиції, регулювання, потенціал корпорацій, потенціал діяльності, оцінка конкурентних переваг, логістика.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Проведене дослідження дало змогу встановити, що визначення експортного потенціалу може бути зведеним до здатності аграрних корпорацій, агротрейдерів, держави та інших агентів ринку формувати, виявляти, реалізовувати і відтворювати конкурентні переваги на світовому ринку стосовно експорту аграрної сировини та продукції. Утримання аграрного експорту в умовах воєнного стану на рівні, який не особливо відмінний від попередніх періодів, вимагає наукового узагальнення такого феномену.

Станом на серпень 2023 року надходження від аграрного експорту України склали 13,05 \$ млрд, що на 17 % більше періоду 2022 року, насамперед завдяки продукції рослинного походження, зокрема зернових, зернобобових 55% (7,23 \$ млрд), зростання якої складає 23,8% проти 2022 року. Продукції галузі тваринництва було експортовано на суму 0,8 \$ млрд, що майже відповідає рівневі 2022 року. Цьому сприяли ряд факторів, зокрема кліматичних, організаційних, виробничих, цінових тощо. Уряд України рядом заходів підтримував розвиток сільського господарства, створював конкурентні умови для всіх форм товаровиробників, всіляко позиціонував продукцію сектору на міжнародному рівні задля сприяння торгівлі.

Узагальнено, що методика оцінки експортного потенціалу може зводитись до відповідного аналізу за блоками, відповідними його меті (обсяг, структура, політика, конкурентне середовище).

Напрямами подальшого дослідження є узагальнення заходів, які можуть позитивно впливати на відновлення та розвиток аграрного експорту України в частині виробництва, державної підтримки, коригування ціноутворення тощо.

Література

1. Банчук-Петросова О. В., Ковальський М. Р. Оцінка рівня державного регулювання щодо забезпечення результативності реалізації експортного потенціалу регіону. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. №2(100). С. 26–31. [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-26-31](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-26-31).
2. Батюк Р. Моделювання зовнішньоекономічної взаємодії аграрних підприємств України. *Економіка та суспільство*. 2022. №44. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-39>. (дата звернення: 04.08.2023).
3. Бондар В.Ю. Експортний потенціал як фактор розвитку підприємств. Науково-практична конференція. м. Київ, 17-18 лютого 2023 р. С. 48-51. <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/28/567/1148-1?inline=1>.
4. Бочко О. Ю., Гринкевич С. С. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «експортно-логістичний потенціал». *Економічні горизонти*. 2022. № (4(22)). С. 79–87. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(22\).2022.267020](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(22).2022.267020).
5. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.09.2023).
6. Дяченко О., Галицький О., Хиленко Ю. Експортний потенціал аграрної галузі України в умовах воєнного стану. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2022. №3. С. 18-32. URL: <https://ebbsl.com.ua/index.php/visnuk/article/view/33/30>.
7. Злидник М.І. Методика оцінювання експортного потенціалу вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2020. №7. С. 23-27. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2020-39-4>.

8. Карасьова Н.А. Методологічні особливості дослідження експортоорієнтованої діяльності. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 154-160. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-154-160>.
9. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 15.09.2023).
10. Наумов М., Рибак Г. Основні проблеми експорту зернових культур в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-80>. (дата звернення: 04.08.2023).
11. Орел В. М., Макода С. Л., Хань Сінмень. Організаційно-економічний механізм управління розвитком експортного потенціалу аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 2. С. 40-47. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/1441>.
12. Пілько А. Д., Хоробчук О. І., Дедерчук О. М. Теоретичні основи формування експортного потенціалу регіону. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут» № 23 (2022). DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.23.2022.264624> (дата звернення: 04.08.2023).
13. Пугачов М. І. Розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами. *Економіка АПК*. 2019. № 3. С. 6-13. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201903006>.
14. Скопенко Н. С. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. № 3. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/39813> (дата звернення: 04.08.2023).
15. Тімченко Л. Вплив воєнного стану на експорт аграрної продукції з України. *Ефективна економіка*. 2023. No9. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.32> (дата звернення: 04.10.2023).
16. Українська Асоціація Аграрного Експорту. URL: <https://uaexport.org/2023/07/26/agroprodovolchij-eksport-ukrayini-v-sichni-chervni-2023-roku/> (дата звернення: 04.08.2023).

17. Урба С. І. Реалізація експортного потенціалу аграрного сектору в системі зовнішньоекономічної безпеки України. *Інфраструктура ринку*, 2019. № 33. С. 116-124. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/33_2019_ukr/19.pdf.
18. Школьний О. О. Розвиток експортоорієнтованої діяльності підприємств аграрного сектору економіки. Збірник наукових праць Уманського НУС. 2019. вип. 95. Ч. 2. С. 58-68. DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-58-69.

References

1. Banchuk-Petrosova, O.V., & Kovalskyi, M.R. (2022), "Assessment of the level of state regulation to ensure the effectiveness of the export potential of the region", *Economy, management and administration*, vol. 2(100), pp. 26–31. [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-26-31](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-26-31).
2. Batiuk, R. (2022), "Modeling of foreign economic interaction of agrarian enterprises of Ukraine", *Ekonomika ta suspilstvo* [Online], vol. 44, DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-39>.
3. Bondar, V.Yu. (2023), "Export potential as a factor in the development of enterprises", *Scientific and Practical Conference*, Kyiv, Ukraine, February 17-18, pp. 48-51. <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/28/567/1148-1?inline=1>
4. Bochko, O.Y., & Hrynkevych, S.S. (2022), "Theoretical approaches to determining the essence of the concept of "export and logistics potential", *Economies' Horizons*, vol. 4(22), pp. 79–87. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(22\).2022.267020](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(22).2022.267020)
5. State Statistics Service of Ukraine. Official site (2023), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 Sep 2023).
6. Dyachenko, O., Halytskyi, O., & Khylenko, Yu. (2022), "Export potential of the agricultural sector of Ukraine under martial law", *Economic Bulletin of the Black Sea Coast*, vol. 3, pp. 18-32, available at: <https://ebbsl.com.ua/index.php/visnuk/article/view/33/30> (Accessed 15 Sep 2023)

7. Zlydnyk, M.I. (2020), "Methodology for evaluating the export potential of domestic producers of agricultural products", *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Economic Sciences"*, vol. 7, pp. 23-27. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2020-39-4>.
8. Karasova, N.A. (2019), "Methodological features of the study of export-oriented activities", *Business Inform*, vol. 7, pp. 154-160. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-154-160>
9. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2023), available at: <https://minagro.gov.ua> (Accessed 15 Sep 2023).
10. Naumov, M., & Rybak, G. (2023), "The main problems of the export of grain crops in the conditions of martial law", *Economy and society*, vol. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-80>.
11. Orel, V.M., Makoda, S.L., & Xinmen, (H. 2018), "Organizational and economic management mechanism for the development of the export potential of agrarian enterprises", *Actual problems of innovative economy*, vol. 2, pp. 40-47. <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/1441>.
12. Pilko, A.D., Khorobchuk, O.I., & Dederchuk, O.M. (2022), "Theoretical foundations of the formation of the export potential of the region", *Economic bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*, vol. 23. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.23.2022.264624>
13. Puhachov, M I. (2019), "Development of foreign trade in agro-food products", *Economy of agro-industrial complex*, vol. 3, pp. 6-13. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201903006>.
14. Skopenko, N.S. (2023), "Problems and prospects for the development of Ukraine's foreign economic activity in the conditions of war", *Efficient economy*, [Online], vol. 3, available at: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/39813> (Accessed 15 Sep 2023).

15. Timchenko, L. (2023), "The influence of the state of war on the export of agricultural products from Ukraine", *Efficient economy*, [Online], vol. 9. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.32>
16. Ukrainian Agrarian Export Association (2023), available at: <https://uaexport.org/2023/07/26/agroprodovolchij-eksport-ukrayini-v-sichni-cheretni-2023-roku/> (Accessed 15 Sep 2023).
17. Urba, S.I. (2019), "Realization of the export potential of the agricultural sector in the system of foreign economic security of Ukraine", *Market infrastructure*, vol. 33, pp. 116-124, available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/33_2019_ukr/19.pdf (Accessed 15 Sep 2023).
18. Shkolnyi, O.O. (2019), "Development of export-oriented activities of enterprises in the agrarian sector of the economy", *Collection of scientific works of the Uman National Academy of Sciences*, vol, 95, no. 2, pp. 58-68. DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-58-69.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2023 р.